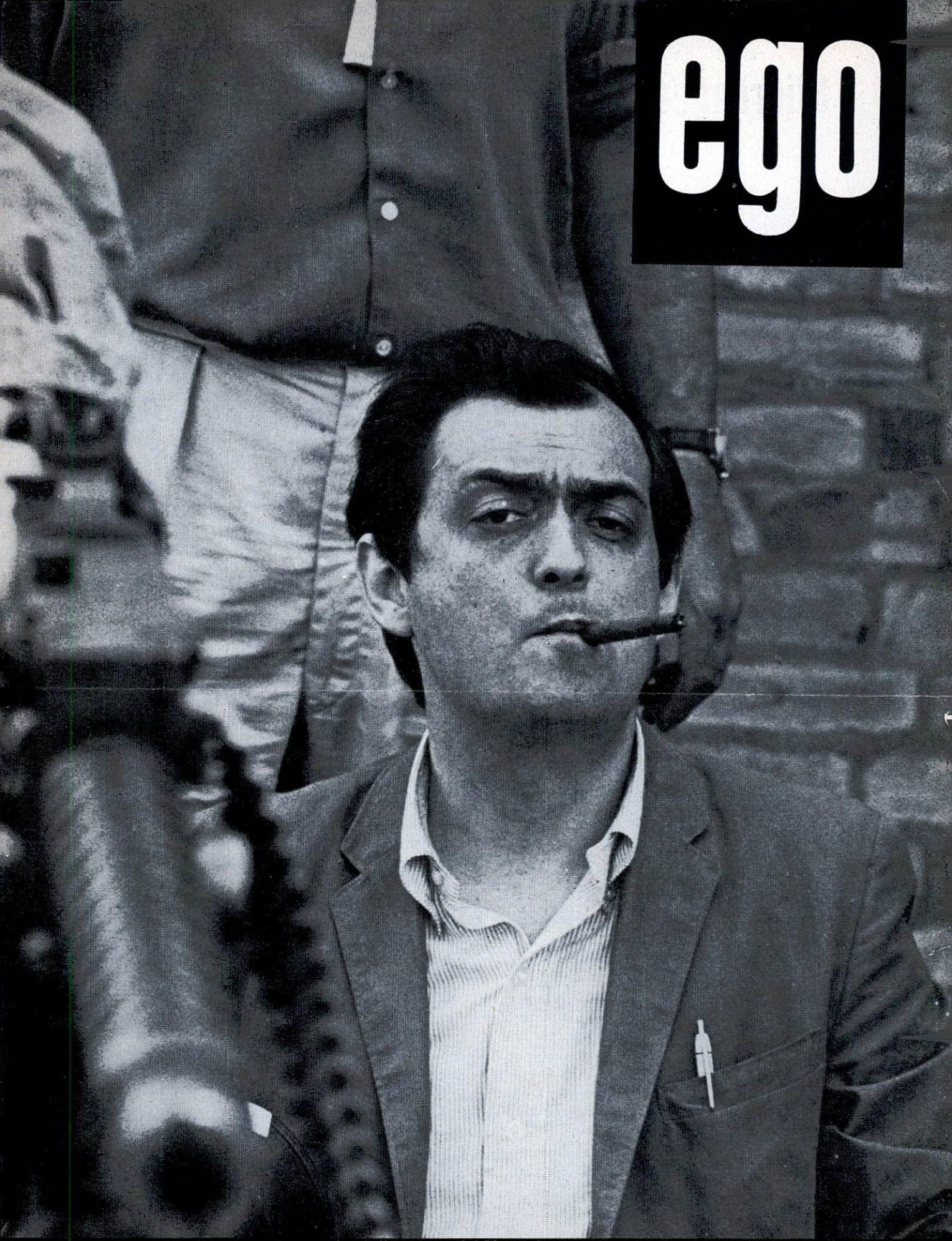

ego

DEZE MAAND

Bob van Opzeeland: **Zadkine**. Pagina 3
Bert Vuijsje: **Art Blakey**. Pagina 8 en 9
Wim Jesse: **Reinier Paping**. Pagina 14 en 15

Stierengevecht

Op onze voorplaat in het novembern timer toonden we het einde van een stierengevecht in Tarragona, de stier met het wapen diep in de rug gestoken, de toreador als overwinnaar er naast. Het publiek zit maar lauw tjes op de tribunes, het is blijkbaar geen spannend gevecht geweest. Terecht liet de fotograaf er dan ook bij schrijven: de toreador heeft — hoe kan het anders — weer gezegevierd.

Op die plaat hebben we nogal wat reacties gekregen, men vindt ze voor een deel als meningen van lezers in dit nummer opgenomen. Het aardigst is misschien het verhaal van een jongeman die zelf zo'n stierengevecht heeft meegemaakt. Enkele mensen meenden zelfs vanwege die voorplaat hun abonnement op Ego te moeten beëindigen.

Nu staat het tegenwoordig wel chic als kijkers of abonnees protesterend wegllopen, je hebt dan in Nederland het gevoel dat je er echt bij begint te horen, maar goed... we willen er wel serieus op in gaan, dit stukje wordt trouwens geschreven in de dagen die in onze cultuur traditioneel voor bezinning en overpeinzing zijn uitgetrokken.

In de eerste plaats moet ik dan bekennen dat ik zelf behoor tot de mensen die een afkeer hebben van gebeurtenissen als stierengevechten. Ik vind het een primitief, wreed spel en het zou niet in mijn hoofd opkomen om er naar te gaan kijken, zelfs niet als je er niet helemaal voor naar Spanje zou behoeven te gaan.

Wat dat aan gaat vind ik onze voorplaat dus maar een misselijk geval. Toch moet je voorzichtig zijn met je oordeel over mensen die wél gaan. Pablo Picasso is een verwoed liefhebber van stierengevechten, hij gaat er regelmatig heen en heeft enkele van zijn mooiste schilderijen en tekeningen juist aan deze gebeurtenis gewijd. In een prachtig schilderij uit 1934 laat Picasso ons de door het wapen in zijn enorme kracht gestuite stier zien die in een afgrijselijke doodsgrijs voorbode is van wat enkele jaren later voor miljoenen mensen werkelijkheid wordt. Tegelijkertijd is Picasso de man die ons in 1949 het ontroerende beeld van de vredesduif schonk.

Ook verder is enige voorzichtigheid geboden. Een van de briefschrijvers drukt zijn verontwaardiging uit over het nodeloos doden van dieren. Ik sta daar wel achter maar toch met een slechte smaak in de mond vanwege de miljoenen kalkoenen, ganzen en kippen die dezer dagen juist weer ons aller keelgat zijn binnengeglipt. Noodzakelijk als voedsel? Kom, kom, lezer, is de sensatie van een copieus kerstmaal zoveel verhevener dan die van een stierengevecht? Maar tenslotte is er nog een geheel andere zaak! Moeten we op onze voorplaten uitsluitend mensen afdrukken met welwillende en vreedzame bedoelingen?

We willen mensen laten zien. Moeten we er dan onze ogen voor sluiten dat mensen primitief, wreed en agressief zijn?

Een plaat van soldaten die krijgsgevangenen martelen of vreedzame dorpsbewoners over de kling jagen geeft ook een reëel beeld van wat mensen elkaar aandoen. Misschien publiceren we een volgende keer zo iets.

Juist dezer dagen las ik in de krant het verheugende bericht dat het literatuur-verbod voor militairen zal worden opgeheven.

Ik zie het voor me... een soldaat zit in de kantine breeduit het dagblad 'De Waarheid' te lezen. Zijn commandant staat welwillend glimlachend toe te zien.

Ook dat zou een mooie plaat zijn.

RED.

ego

*Maandblad van de humanistische
geestelijke verzorging voor militairen*

No. 10 — januari 1968
6de jaargang

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen
telefoon 03438 — 2878

Vaste medewerkers:

Nico Haasbroek
Wim Jesse
Henk J. Meier
Bob van Opzeeland
Bert Vuijsje
Tom Weerheijm
Dick Zaal

Abonnementsprijs: f 6,— per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling

Bij de voorplaat:

*Stanley Kubrick filmt. Gespannen
volgt hij de verrichtingen van zijn
acteurs.*

Zadkine - 'de grote meester'

Winter 1961, Parijs: In Montparnasse loopt een schrale, kouwelijke man, gekleed in het zwart met een wollen sjaal om zijn magere hals. Hij is oud en loopt met stramme passen.

Het was mijn eerste en tevens laatste ontmoeting met Ossip Zadkine. Ik herinner me dat ik dacht: 'Als die de winter doorkomt is dat een wonder.' De beeldhouwer stierf in november 1967. Zadkine is zevenenzeventig jaar geworden. Tot kort voor zijn dood zagen de bewo-

besloot een sculpture 'De verwoeste Stad' te maken. Onlangs is er nog enige herrie geweest om dit beeld. De stad Keulen was van plan om een kopie van het Rotterdamse werk te plaatsen. Hevig was de verontwaardiging van de Nederlanders — en van Ossip Zadkine zelf. Hij zei: 'Mijn Verwoeste Stad' kan alleen in Rotterdam staan.'

Kubisme

Zadkine werd bij zijn werk door het kubisme geïnspireerd. Hij verwerkte deze kunststroming evenwel op geheel eigen wijze. Begonnen als 'houthakker' ging Zadkine onder invloed van het kubisme over op steen. Hij heeft echter ook een periode gekend die geïnspireerd

lijkt op de Griekse beeldhouwkunst. Zijn levenswerk is moeilijk in te delen in stijlen en perioden — het is te afwisselend.

Zadkine blijft evenwel de onovertroffen meester van het monument. Jan Wolkers, een van Zadkines Nederlandse leerlingen, zei eens over 'De Verwoeste Stad': 'Het beeld dat de veel misbruikte en van zijn oorspronkelijke betekenis losgeraakte uitdrukking 'ten hemel schreiend' weer een bronzen en bezeten klank heeft gegeven — voor alle Hollandse beeldhouwers een maatstaf voor wat een monument kan zijn. Het is het mooiste monument van heel Europa.'

BOB VAN OPZEELAND

KUNST

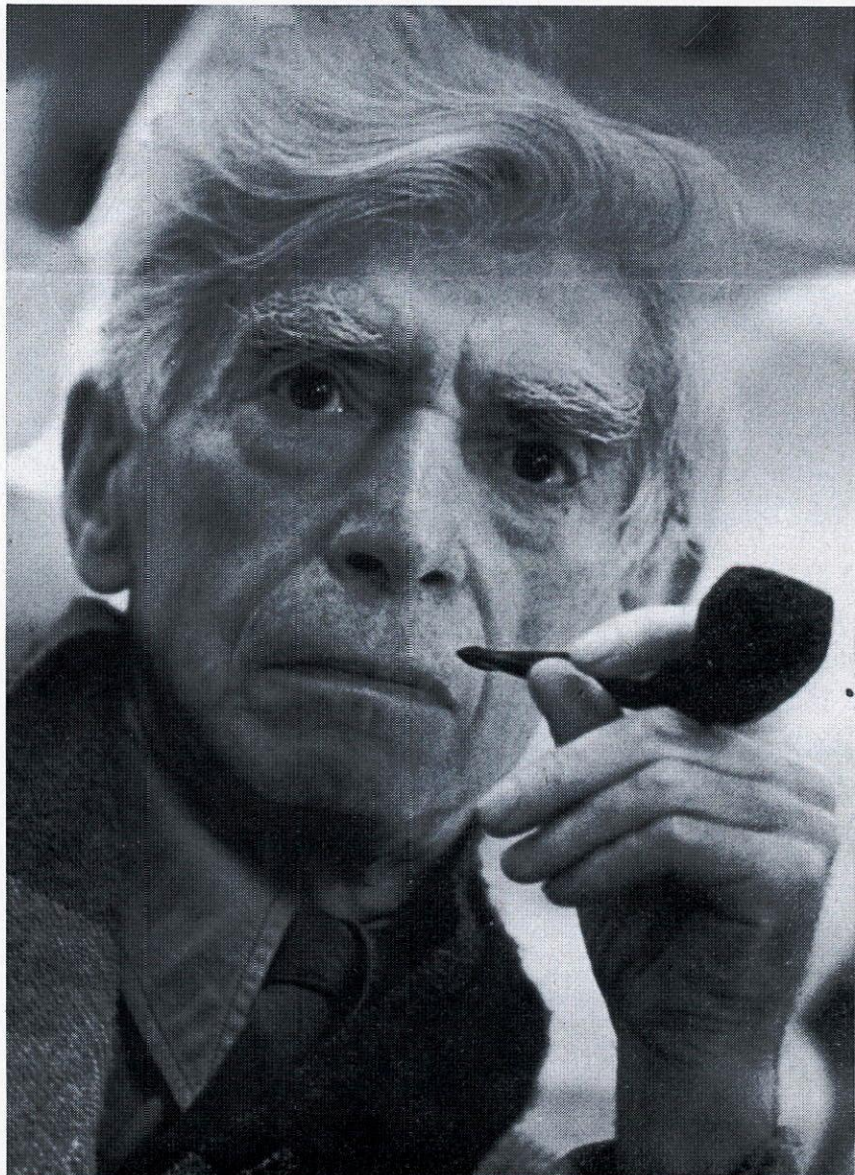
ners van Montparnasse hem geregeld voorbij gaan. Hij wandelde dan naar de Grande Chaumière, de Vrije Academie, waarvan hij de inspirator was. Hij gaf er lessen aan honderden kunstenaars, onder meer aan de vóór hem gestorven Nederlandse beeldhouwer Willem Reyers uit Bergen (N.-Holland). Reyers was Zadkines eerste Nederlandse leerling.

Ons land heeft speciale banden met de van oorsprong Russische beeldhouwer. Over ons gehele land verspreid staan in de steden beelden van 'de grote meester' zoals Zadkine werd genoemd. In Zundert, de geboorteplaats van Vincent en Theo van Gogh, staat het monument dat Zadkine aan deze broers heeft opgedragen. In Apeldoorn, Den Bosch, Arnhem en Haarlem bevinden zich eveneens beelden. En in Rotterdam, vermoedelijk het indrukwekkendste werk van Zadkine, 'De Verwoeste Stad', gemaakt nadat de beeldhouwer na de oorlog Rotterdam terugzag. In Amsterdam is inmiddels ook een standbeeld van Zadkine onthuld, voor de nieuwe Nederlandse Bank aan het Frederiksplein.

Naar Engeland

Zadkine die in Parijs ateliers had in de rue d'Assas en de rue Notre Dame des Champs werd in 1890 in Smolensk, Rusland, geboren. Op zestienjarige leeftijd zond zijn vader hem naar Engeland om medicijnen te studeren. Ossips belangstelling voor de medische wetenschap legde het evenwel af tegen zijn interesse voor de beeldhouwkunst. Van Sunderland trok de jonge Rus naar Londen. Van Londen nog later naar Parijs, het kunstcentrum bij uitstek. Daar maakte hij kennis met Picasso, Chagall en Lipchitz. In de oorlog vluchtte Zadkine naar de Verenigde Staten.

Hij kwam in 1946 evenwel terug. Bij zijn aankomst in Europa bezocht hij zijn vriend Henk Wieggersma, de schilder-arts uit Rotterdam. Toen werd hij geconfronteerd met het Rotterdam waaruit het hart was weggebombardeerd. Dit maakte zo'n grote indruk op hem dat hij

Krijgstucht op een keerpunt (1)

Er wordt veel geschreven en gesproken over onderwerpen van krijgstucht, discipline enz. Ook in dit blad hebben we daar nogal eens aandacht aan geschonken. Het verheugt ons daarom dat een deskundige, mr. F. F. Kaarsemaker, bereid was om in een drietal artikelen (januari-februari en maartnummer) zijn mening over dit soort problemen te geven.

Misschien kan men zeggen; maar is dit nu iets voor een blad van geestelijke verzorging? Men moet dan niet vergeten dat maatregelen en reglementen het menselijk lot in hoge mate kunnen bepalen en dat het ook gaat om het geestelijk klimaat waaruit maatregelen en reglementen voortkomen. RED.

Theorie krijgstucht is niet voor iedereen het meest boeiende onderdeel van het militaire lesprogramma. De laatste tijd echter wordt er in de pers en andere publiciteitsmedia aan het onderwerp der militaire discipline vrij veel aandacht besteed. Het betreft meestal uitlatingen van meer algemene strekking. Men wenst de krijgstucht 'gemoderniseerd', de strijdkrachten 'vermaatschappelijkt'. Na al hetgeen er over deze zaak reeds is geschreven en gezegd, waag ik het erop aan het 'saaië' onderwerp van de krijgstucht een aantal hoofdstukken te wijden. Daarin zullen, overigens in alle bescheidenheid, een aantal meer concrete suggesties worden gedaan. Hoewel mijn betoog voornamelijk zal zijn toegesneden op de Koninklijke Landmacht, zal het mijns inziens in het algemeen ook opgaan voor de andere krijgsmachtdelen.

Ik kan er niet onderuit allereerst in het kort mijn uitgangspunt uiteen te zetten.

● 'Het bestaansrecht van de krijgstucht.'

Vooropgesteld zij mijn standpunt dat in verband met de uiterste en bitterste noodtoestand, waaronder de strijdkrachten bestemd zijn op te treden, éénhoofdige en strakke leiding op alle niveaus gewenst is met daaraan verbonden een zeer verreikende gehoorzaamheidsplicht van hen, die onder die leiding staan. Het is een oeroude stelregel bij alle volken, dat ingeval van nood één man het voor het zeggen moet hebben.

Men versta mij goed. Éénhoofdige leiding betekent niet, dat een commandant nimmer met zijn ondergeschikten zal overleggen en nooit bevattelijk mag zijn voor suggesties van ondercomman-

danten. Commandanten van grotere eenheden hebben een staf ter beschikking om hun van advies te dienen. Éénhoofdige leiding betekent echter wel, dat als het erop aan komt, de commandant beslist, desnoods zonder voorafgaande consultatie of tegen het advies van onderhebbers.

Naarmate de burgersector sterker bij de oorlogshandelingen wordt betrokken ziet men ook daar meer regelingen (in de zgn. noodwetten), waarbij ingeval van oorlog de gebruikelijke plaatselijke autonomie en vrijheid van handelen van het individu plaats maken voor centrale leiding.

Bij alles wat wij aan vernieuwing ondernemen dienen wij tenslotte te bedenken, dat Lenin in 1902 schreef:

'De partij moet een groep van beroeps-revolutionairen zijn, gebonden door een ijzeren discipline. Kwaliteit moet voor kwantiteit gaan. Niemand mag worden toegelaten, die zich niet volledig aan de leiders onderwerpt en die de aanspraken van de partij op zijn tijd en werkzaamheid niet voor alles stelt.'

Zo is de geest in het kamp van de tegenpartij, nu nog. Op dit punt bestaat er geen verschil tussen Rusland en China. Deze communistische opvatting wetigt mijns inziens twee conclusies. Ten eerste, dat het zelfmoord betekent om tegenover een zo streng en fanatiek gedisciplineerde vijand de eigen krijgstucht overboord te werpen. Ten tweede echter, dat datgene, waardoor onze krijgstucht zich van die van de vijand onderscheidt, uit onze voorschriften moet blijken, t.w. dat ten onzent de militaire discipline geënt blijft op dezelfde beginselen van vrijheid, menselijke waardigheid en rechtszekerheid, waarvoor wij strijden. Dat onderscheid moet voor de westerse militair een bron van kracht en inspiratie zijn.

Dit laatste nu is een aangelegenheid, die mijn inziens in onze voorschriften onvoldoende tot uiting komt.

In deze geest moet het hieronder volgende worden verstaan.

● Het Reglement betreffende de Krijgstucht (Regl. Kr.)

Het Regl. Kr. heeft blijkens artikel 15 'onder meer de strekking de grondslagen van de krijgstucht te omschrijven'. Artikel 35 gebiedt om aan iedere militair bij de bekendmaking, dat hij onder de militaire tucht staat, een exemplaar van het Regl. Kr. uit te reiken.

Voor ons onderwerp is het Regl. Kr. dus van bijzonder belang. Met velen ben ik van mening dat dit reglement niet slechts naar de letter maar ook naar de inhoud en vooral naar de geest grondige herziening behoeft.

● Ik geloof niet, dat men de door mij noodzakelijk geachte opvolging van bevelen bevordert door bijzondere nadruk

op 'een voortdurend besef van ondergeschiktheid' als 'de ziel van de militaire dienst'.

Met onze Amerikaanse bondgenoten zou ik het meer willen zoeken in 'cheerful obedience'.

Naar mijn gevoelen ware in het Regl. Kr. te stellen dat:

● gezien de noodtoestand, waaronder de strijdkrachten bestemd zijn op te treden, éénhoofdige leiding op elk niveau wenselijk is;

● het landsbelang eist, dat ieder lid van de strijdkrachten bevelen, hem door daartoe bevoegden gegeven, opvolgt, in oorlogsomstandigheden zelfs indien aan die opvolging levensgevaar mocht zijn verbonden. (In het Regl. Kr. komen behalve in de in 1962 ingevoerde artikelen over krijgsgévangenschap, woorden als 'oorlog' en 'vijand' niet voor).

● In onze tijd staat de gedachte der menselijke waardigheid sterk op de voorgrond.

In het huidige Regl. Kr. is wel sprake van waardigheid, maar slecht in verband met de militaire stand (artikel 8) en in verband met de sfeer, waarin de krijgstucht behoort te worden gehandhaafd (artikel 28).

Ik meen dat ook het postulaat van het respect voor de waardigheid van de mens in een modern tuchtrecht behoort te zijn vastgelegd.

Het betreft hier één van die punten waarin ons stelsel zich onderscheidt van dat achter het ijzeren gordijn. Vermelding in het Regl. Kr. van deze waardigheid kan slechts een stimulerend effect hebben.

● Niemand zal willen tegenspreken dat krijgstucht in goede zin slechts bestaanbaar is, indien ieder lid van de krijgsmacht, althans verreweg het merendeel dier leden, aan die tucht medewerkt.

In ons democratische land lijkt het mij psychologisch juist om de wenselijkheid dezer medewerking in het Regl. Kr. uit te spreken.

● Met sommige critici ben ik het eens, dat het Regl. Kr. in het teken staat van het adagium 'Befehl ist Befehl'.

Weliswaar kan men uit de artikelen 10 en 11 'a contrario' afleiden, dat het de mindere vrijstaat zich te bezinnen op de wettigheid van een dienstbevel. De doorsnee militair echter is niet gewend aan uitleg 'a contrario'. Tot hem spreekt slechts 'de nauwgezette voldoening aan de terzake van de dienst gegeven bevelen, ook waar deze slechts kleinigheden betreffen'.

Nederland kent een uitgebreide rechtspraak over gevallen waarin een dienstbevel niet alleen mag, maar zelfs moet worden geweigerd. Deze jurisprudentie ware door een specialist in één of meer heldere bepalingen samen te vat-

ten ter opneming in het Regl. Kr. Bovendien ware vanwege de belangrijkheid van het onderwerp in een eventuele algemene omschrijving van het begrip krijgstucht op te nemen, dat deze tucht wordt gehanteerd 'binnen het kader van het nationale recht en van het oorlogsrecht'.

● Het Regl. Kr. trekt een duidelijke grens tussen het gebied van de krijgstucht en de particuliere sfeer. Bijv. het 'maken van grove schulden' zou ik geheel uit het tuchtrecht naar het administratieve recht willen overbrengen.

De formulering van de bepalingen in het Regl. Kr. over deelnemen aan optochten en demonstraties en over lectuur in de kazerne zou ik meer aangepast willen zien aan de huidige praktijk nl. dat het beslissingsbeleid te dien aanzien (behoudens bijzondere omstandigheden) berust bij de politiek verantwoordelijke autoriteiten (de minister van Defensie of de desbetreffende staatssecretaris) en niet bij de plaatselijke of een andere militaire autoriteit.

De clausule in artikel 1a over de godsdienst als 'bron van alle geluk, deugd en ware moed' hoort naar mijn gevoel niet in het Regl. Kr. thuis. Ook waren taal en stijl van dit reglement aan de moderne tijd aan te passen.

In verband met het gestelde in de punten 1 t.e.m. 4 van dit hoofdstuk zou ik mij de redactie van de eerste 4 artikelen van een eventueel nieuw Reglement Krijgstucht als volgt kunnen voorstellen:

Artikel 1.

Gezien de ernst van de toestand, waaronder de krijgsmacht bestemd is op te treden, zijn daarbij éénhoofdige leiding op alle niveaus en een goede krijgstucht wenselijk.

Artikel 2.

● Krijgstucht is een sfeer van orde, waarbij iedere militair:

● zich houdt aan de reglementen en voorschriften;

● binnen het kader van het nationale recht en van het oorlogsrecht, hem door daartoe bevoegden gegeven bevelen opvolgt, in oorlogs- of daarmee overeenkomende omstandigheden zelfs indien aan die opvolging ernstig levensgevaar mocht zijn verbonden;

● in het algemeen alles doet, dat het welslagen van het vertrouwen in de krijgsmacht bevordert.

Artikel 3.

Bij de handhaving van de krijgstucht dient de menselijke waardigheid te worden geëerbiedigd.

Artikel 4.

Voor een goede krijgstucht is het noodzakelijk, dat iedere militair aan de instandhouding en bevordering daarvan medewerkt. Aangezien de krijgsmacht in

de eerste plaats bestemd is om de hoogste belangen van de staat te verdedigen kan de juistgenoemde medewerking op de in de wet aangegeven wijze worden afgedwongen.

● Het beklag.

In het huidige systeem zijn er vier soorten van beklag, t.w.:

● over een krijgstuchtelijke straf (inclusief omschrijving strafreden, artikel 61 e.v. Wet op de Krijgstucht (Wet Kr.);

● over een krenkende of onbillijke behandeling door een meerdere (artikel 9 Wet Kr.);

● over een ontvangen bevel (art. 71 Wet Kr. en art. 14 Regl. Kr.);

● over een uitspraak, waarin men als strafoplegger is betrokken (art. 71 Wet Kr.).

Het sub d genoemde beklag willen wij hier buiten beschouwing laten.

Van de sub a, b en c genoemde beklagsmogelijkheden, is die sub a het beste geregeld.

De Nederlandse wetgever heeft de oplegging van een krijgstuchtelijke straf (niet alleen de arreststraffen, maar ook die van de mondelinge berisping) van zo eminent belang geacht, dat hij daarvoor beroep heeft opengesteld, in tweede instantie, bij het hoogste militaire rechtscollege in den lande, het Hoog Militair Gerechtshof. Zoals bekend moet het HMG worden gezien als een in hoofdzaak burger-rechtscollege. Het sorteert onder het ministerie van Justitie. De President, het civiele lid, de Advocaat Fiscaal (de vervolgende autoriteit) en de Griffier zijn burger-juristen, afkomstig uit de hoogste colleges van de burger-justitie. Het militaire element in het HMG vormen 4 militaire leden, doorgaans opperofficieren.

Door enkelen is bepleit om aan de klager bij de behandeling van zijn zaak door het Hoog Militair Gerechtshof een raadsman ter beschikking te stellen. Mijnerzijds zou daartegen geen bezwaar bestaan, hoewel ik de toevoeging van die verdediger niet beslist noodzakelijk acht. Ik meen, dat de zojuist genoemde hoge burger-functionarissen, evenals trouwens de generaals en admiraals, die als lid in het Hof zitting hebben, voldoende boven en buiten de te behandelen zaken staan om een onbevooroordeelde beslissing te kunnen nemen. Men vergeet niet, dat krijgstuchtelijke beklagszaken (hoewel de afloop van groot administratief belang kan zijn voor betrokkene) in het algemeen geen grote allure hebben. Voorts spelen hierbij niet die meer ingewikkelde proces- en bewijsregels een rol, die in een strafrechtprocedure wel gelden.

Minder ideaal is, naar mijn gevoel de regeling voor de zojuist sub b en c genoemde beklagssoorten, t.w. het beklag over een krenkende of onbillijke behandeling en het beklag over een bevel.

Allereerst acht ik het onderscheid tussen 'krenkende of onbillijke behandeling' enerzijds en 'bevel' anderzijds weinig zinvol. Het is mij ook niet duidelijk waarom het laatste in de Wet Kr. (en tevens in het Regl. Kr.) geregeld moet zijn en het eerste uitsluitend in het Regl. Kr.

De beide laatstbedoelde soorten van beklag worden afgedaan door de chef van de gene, die de gewraakte behandeling heeft aangedaan of het bevel heeft gegeven. Verder beroep bestaat niet. Dit laatste nu is volgens mij, onbevredigend.

Het komt mij voor, dat aan een bij de troep diep hoewel niet altijd concreet gevoelde behoefte wordt voldaan indien voor deze gevallen een beklagsmogelijkheid in tweede instantie wordt opengesteld. Evenals bij beklag over een straf zal deze tweede instantie zover buiten en boven de zaak moeten staan, dat onpartijdige afdoening is gegarandeerd. Mijn gedachten gaan hierbij uit naar een ministeriële commissie samengesteld uit een militair lid, een civiel lid van het ministerie van Defensie en als voorzitter een lid van een rechterlijk college of een hoge ambtenaar van het Ministerie van Justitie.

Andere mogelijkheid

Een andere mogelijkheid zou zijn het Militair Ambtenarengerecht, dat voor dit soort zaken een aparte eenvoudige procedure zou moeten volgen en in dezen louter aan de hand van het beginsel van de redelijkheid zou moeten recht spreken. (Zoals in tuchtrechtelijke beklagszaken het HMG volgens eenvoudige procesregels en meer uitsluitend op grond van overtuiging te werk gaat). Ik meen, dat alleen al de openstelling van deze beklagweg psychologisch groot effect zal hebben. 'Ombudsmannen' en 'vertrouwenslieden' worden hierdoor overbodig.

Ik geloof niet, dat zich een grote stroom van onredelijke beklagen zal voordoen. Apert onredelijk beklag kan evenals tot dusver aan de krijgstucht worden getoetst.

Ik geloof wel, dat een regeling in de hier voorgestelde zin ertoe zal bijdragen, dat officieren en onderofficieren nog meer hun best zullen doen om de zaken vlot te doen verlopen en de organisatie te verbeteren.

Men versta mij goed. Het is niet de bedoeling te stellen, dat de militair in het algemeen slecht wordt behandeld. Het tegendeel is waar.

Het komt mij echter voor dat in een democratisch land ook op dit punt een zo groot mogelijke rechtszekerheid moet bestaan. Zoals de Staat zich het recht aanmeet om van de militair het offer van zijn leven te eisen zo heeft deze militair recht op een goed geregeld hoger beroep ingeval van vermeende onheuse behandeling.

Reacties op 'op, trekt op'

Wanneer men gespreksleidster is, en ik ben dat een aantal jaren geweest, dan is één van de methoden om het gesprek weer op gang te brengen, wanneer er uit de groep niet veel meer naar voren komt, zelf enkele onzinnige opmerkingen te maken, die wel tegenspraak moeten uitlokken, omdat niemand de onmogelijkheden die je naar voren brengt over z'n kant kan laten gaan. Beweer enkele stomiteiten (zeg later waarom je dat deed, zodat je niet permanent voor gek wordt aangezien) en het gesprek is weer op gang.

Zoals mijn methode, lijkt mij het stukje van Hans Vervoort bedoeld. Het is te gek om waar te zijn, maar gelukkig geestig en daarom te accepteren. Daar ik zelf altijd verheugd was als mijn methode bleek te werken, wil ik nu niet achterblijven, te reageren op zijn uitdaging. Misschien denkt hij dat ik, een vrouw, reageer omdat hij in het begin van zijn stukje een aantal opmerkingen over de vrouwen maakt. Dat is dan ten dele juist, maar niet omdat ik hier de vrouwen in het algemeen, het aantal vrouwen in het Verbond, de filosofische interesse van vrouwen, het conservatisme van vrouwen aan een beschouwing wil onderwerpen, maar omdat ik het een oer-conservatieve instelling vind de vrouwen nog altijd apart te noemen. Het wordt langzamerhand tijd alleen over mensen te spreken, dunkt me.

Het verbond

Wie zich aansluit bij een organisatie is een zeer bijzonder mens, als hij het in alle opzichten met doelstellingen, beleid en presentatie van z'n club eens is. Mensen, die jarenlang meedraaien in organisaties, weten dat juist één van de boeiende kanten van het organisatieleven is, het steeds weer aan kritiek van elkaar onderhevig zijn.

Niets is interessanter, als zich binnen een beweging nieuwe stromingen aandienen. Het is een boeiend experiment voor de bringers van nieuwe ideeën, te zien hoe ver ze hun nieuwe inzichten doorgang kunnen doen vinden. Het is voor de 'oude garde' een verfrissing, en soms een ergernis, die hun strijd lust opwekt, hun verworvenheden telkens weer aan veranderingen te moeten toetsen.

En zo is het ook in het Verbond en juist in het Verbond. Ja, de één zegt dit en de ander dat, maar dat er ten slotte altijd gezegd wordt 'we komen er niet uit', ontken ik. Dat het vaak gezegd wordt vind ik prettig, want ik wil de zaak graag open houden en ik heb aan niets zo'n hekel als aan het overtuigen van een ander. Zodra ik een ander ergens van overtuigd heb, krijg ik een bijsmaak van: 'nou, die waait ook met alle winden mee.' Want wie garandeert me, dat de door mij overtuigde niet morgen weer van iets anders wordt

overtuigd? Misschien wel van datgene, waar hij de vorige dag door mijn toedoen, van was afgestapt!

In het Verbond begint men nooit een gesprek of discussie om iets te bereiken, iemand te overtuigen, maar om van gedachten te wisselen. Misschien houd je er iets van over wat pas tijden later te bespeuren valt. Een van de kenmerkende eigenschappen van het Verbond is, dat het een organisatie is van individualisten, hoe tegenstrijdig dit ook klinkt. Natuurlijk er zijn ook echte organisatie-mensen bij de zgn. werkbijzen, anders zouden de individualisten geen dak boven hun hoofd hebben.

Humanisme

Over het humanisme zou ik willen opmerken, dat ik dat nog steeds één van de boeiendste verschijnselen van het Verbond vind. Ik ben nu al twintig jaar lid van het Verbond, maar weet nog steeds niet precies van het humanisme is. Pleit dat dan tegen het humanisme? Pleit dat tegen mij? Pleit dat tegen het Verbond? Drie-werf nee!

Het aardige van het humanisme vind ik juist, dat het zich niet laat vangen in regels en uitspraken, al vind je hier en daar wel eens iets van dien aard. Twintig jaar verdiep ik me er in en op hetzelfde ogenblik als ik denk, 'nu weet ik het, eureka', ontsnapt het me weer. En dat is steeds een bevrijdend moment, want wat zou ik moeten doen met die starre zekerheden? Ze m'n verdere leven mee torsen, zorgen, dat ze niet breken, niet rafelen, ze verdedigen tegen ieder die ze tegenspreekt, ze uitdragen? O nee, veel te vermoeiend en ik maak zeker fouten, die ik later moet herroepen en dat sticht veel meer verwarring, dan de permanente twijfel. Nee, als ik ooit zou weten wat humanisme precies is, er een helder en afgerond betoog over zou kunnen houden, dan bedank ik de volgende dag voor het Verbond.

Hiermee ontken ik niet het recht en ontzeg ik niet mijn respect aan hen die het wel weten, maar gelukkig kunnen wij beiden lid blijven: niet-weters en wel-weters, zekeren en twijfelaren.

Het eeuwige leven

Inderdaad heeft Hans Vervoort gelijk als hij beweert, dat het Humanisme niets te bieden heeft aan lieden die vragen naar de zin van het leven na de dood of die vragen naar de zin van leven en dood. Het hoeft ten slotte geen zin te hebben, het heeft misschien alleen die zin, die wij er zelf aan geven en in ontdekken. En als hij, en waarschijnlijk velen met hem, zeggen, we vinden het leven wel zinvol, maar de dood niet, dan is dat net zo kinderachtig als te zeggen: 'ik geloof niet in God, maar ik wou dat ik het nog eens kon doen'.

Wat zijn wens van het eeuwige leven

betreft, ik zou zeggen dan beginnen moeilijkheden pas goed. Het lijkt een onverdragelijke gedachte, dat nooit meer zou kunnen hopen en trouwen, dat mensen, die hier de grondig verpesten, daar tot in de ewigheid mee zouden kunnen doorgaan. Ik kan er nu gerust op zijn, dat aantal mislukkelingen, niet door n toedoen, er eens niet meer zullen zijn. Maar zodra dat eeuwige leven er is, zijn, zou ik, en waarschijnlijk ve met mij, niet meer voor zichzelf instaan. Want de theorie van H.V. geeft ge enkele zekerheid, dat als er geen natuurlijke doodsoorzaak meer zou zijn, mens niet vindingrijk genoeg zou zijn zich op gewelddadige wijze van kankergezwellen in de samenleving ontdoen. Dat zou een zo willekeur zaak worden, dat die een permanente mensenjacht zou ontketen.

Nee, mijn kinderachtige wens is: zijn: geef mij een nieuw zintuig, waarmee ik in contact kon treden met doden, zodat er iets te weten zou zijn hoe ze het maken. Maar ik stap gauw van deze absurde gedachte en wil werkelijkheid onder ogen zien.

Het is natuurlijk wel eens grappig deze dingen schertsenderwijs te bedenken, maar dat kan men niet blijven doen.

De dood

Inderdaad, het Humanisme heeft niets te bieden als het gaat om de zin van de dood, als men die niet als het einde ziet. Voor wie dus de hoop blijft koesteren op een leven na de dood, in welke vorm dan ook, is in het Verbond geen plaats. Dat het Verbond zich niet houdt met het probleem van de dood, onze houding daartegenover is een leekreet. Het Humanisme is een levensbeschouwing en dus bemoeit het zich niet met de dood. Leven en dood zijn onverbrekelijk met elkaar verbonden en dus kunnen men het één niet los zien van het ander.

De essentie van het leven is, dat tijdelijk is, dat het voor ieder zeker dat het op een onverwacht moment einde komt. Met deze zekerheid is een levensbeschouwing, een levensdoodsbeschouwing tegelijk. Het is een kenmerkend voor de mens, dat hij tegen de dood teweer stelt. Hij hoopt, de meeste gevallen, zo lang mogelijk te leven. Dat is geen schande en m.i. d. geen zwakheid, maar het is alleen omdat hij weet dat er een eind in zijn is. Hij moet het leven veroveren op dood. De dood geeft spanning, zin, reliëf aan het leven en wensen van onsterfelijkheid, zijn voor Humanisten net zo irreal, als de heilige-drie-eenheid en een verhoord gebed.

Het Humanisme erkent de waarde van het leven of het zin heeft of niet. Het zal nooit kiezen tegen het leven. F

In het novemnummer
plaatsten we een artikel van Hans
Vervoort, dat, geestig verpakt,
nogal enige kritiek op het Huma-
nisme uitte. Hierbij een tweetal
reacties op dat artikel. RED.

verpt b.v. totalitaire systemen, rassens-
minatie, omdat daar mensen zich
matigen inhoud en waarde te ont-
ken aan het leven van anderen.

Wat het Humanisme in een aantal
allen tot dezelfde slotconclusies komt
religies vind ik niet tegen het huma-
ne pleiten. Ten slotte zijn religies
s anders dan produkten van mense-
denken, menselijke denksystemen
leven en dood te verklaren, er een
woord op te geven, zich te bevrijden
angsten.

Mensen zullen het dus in vele geval-
op een aantal punten met elkaar
s zijn, hoeveel verschillen er over-
s blijven bestaan. En dat is een van
punten, waar ik wel eens bang voor
dat men alleen nog maar kijkt naar
ons bindt en niet wat ons scheidt.
wat ons scheidt is heel duidelijk:

Humanisten kennen geen leven na de
d, kennen geen hogere macht die in
gang der mensheid of in het indivi-
le leven ingrijpt. We zullen het zelf
ten doen en als het verkeerd gaat,
t het tegen onszelf en we kunnen er
nand anders de schuld van geven en
nand kan voor ons de schuld op zich
nen. We zullen het leven waar moe-
maken in een korte spanne tijds. En
is niet anders dan wat het Verbond
en kan duidelijk maken.

Ik weet dat er prominente Humanis-
zijn die de zelfmoord on-humanis-
h vinden omdat het een daad tegen
leven is. Misschien is dat ook wel zo
z'n algemeenheid. Toch heb ik hier
andere mening over. Het kan inder-
d een daad tegen het leven zijn,
r het hoeft het niet te zijn.

Er zijn gevallen van zelfmoord, die
t een daad vóór het leven betekenden.
denk bijv. aan Stefan Zweig. Hij
est nl. teveel concessies doen aan het
n, zodat doorleven, voor hem, ver-
l aan het leven zou betekenen. Hij
ft gecapituleerd, omdat hij geen ve-
e compromissen wilde sluiten. In dit
al zou ik willen zeggen, hij is z'n
as-zijn trouw gebleven door uit het
en te treden en dat kan ik als Huma-
n niet veroordelen. Beter zou het
veest zijn als het leven en de mens-
l, die hem tot die daad gebracht
ben, hem opnieuw hadden geïnspir-
en en nieuwe moed hadden gegeven.
Vanneer ik nu ten slotte toch nog
wens uitspreek, die m.i. niet irreëel
dan is dat deze, dat het humanisme
mensen zo kon inspireren, dat het de
zaken van de naar mijn mening wel
veel voorkomende zelfmoord, zou kun-
n wegnemen. Dat zou betekenen, dat
zaamheid, liefdeloosheid, vervolging
vernedering teruggedrongen worden
r liefde, toewijding, warmte en res-
t, zodat de gedachte van dichter Bou-
s ieder mens vertrouwd wordt, toen
zei: en alleen is leven leven, als het
de dood ontroert.

LENI KORTLAND-MULDER

Het is merkwaardig dat ik bij het
lezen van mijn eerste Ego meteen
mijn reactie wilde neerschrijven in
antwoord op het vlot gestelde artikel
van Hans Vervoort. Merkwaardig
omdat ik geen specialist ben in het
schrijven van ingezonden stukken en
nogal eens glimlach om de vaak
emotioneel geladen woorden van
mensen die kennelijk verstoord wa-
ren bij de ontmoeting met een me-
ning die niet de hunne was.

Ik heb me nu enkele dingen gereaa-
liseerd: ten eerste dat glimlachen en
zwijgen omdat men aan de 'andere
kant' een betonnen muur vreest de ander
in zijn veronderstelling kan steunen
dat zijn inzichten door 'den volke'
gedeeld worden en men bovendien
eventuele meeluisteraars of meelezers
zo een gelegenheid ontnemt uit di-
verse opinies hun conclusies te trek-
ken en een eigen mening te vormen.
En dit laatste is toch erg belangrijk.
Het naast en tegenover elkaar stellen
van meningen in een discussie geniet
dan ook verre de voorkeur boven
een debat. In het laatste geval is
men nl. al bij voorbaat overtuigd van
zijn eigen gelijk.

Hans Vervoort weet precies wat
hij wil. Ik kan hem daarmee felicite-
ren; ik weet het namelijk niet, d.w.z.
niet tot in de precisie. Vandaar mijn
belangstelling voor discussies.

Hoewel ik me nog niet diepgaand
heb beziggehouden met alle beginse-
len van het Humanistisch Verbond,
meen ik toch dat het Verbond geen
levensbeschouwelijke groepering is
die slechts één van de twee maten
kent, die sommige legerhoofden han-
teren: te groot en te klein. Te groot
is de maat als de man die erin moet
niet weet waar hij moet beginnen; er
is geen houvast. Te klein is hij als de
man verstikt dreigt te worden (door
beginselen, regels, dogma's). M.i. be-
horen in een levensbeschouwing een
aantal zienswijzen naast elkaar geac-
cepteerd te kunnen worden. Daar-
naast blijven natuurlijk wel – zo we-
nig mogelijk – fundamentele punten
die geen variaties dulden. Vaak zal
een compromis gesloten worden:
men kan één of enkele punten van
de groepszienswijze niet accepteren,
maar wel de zienswijze als geheel.
De absolute consequente individua-

list – ik moet de eerste nog ontmoet-
ten – zal de deur van zijn ivoren
toren nu nog wat beter vergrendelen,
maar ik dacht dat aanpassen en
invoegen een wezenlijk bestanddeel
vormde van het leven tussen en met
mensen. Dus – zij het met beperkin-
gen – leve het compromis!

Hans Vervoort heeft een funda-
menteel punt ter sprake gebracht.
Hij stelt namelijk: 'Het Humanisme
denkt *alleen* na over de mogelijke-
den die de mens heeft om zijn
pakweg zeventig jaar op aarde zo
nuttig mogelijk te besteden.' Het lijkt
mij dat het Humanisme de handen
kan volhebben met nadenken over
dat 'onderwerpje'. Het is niet reëel,
uit te willen gaan van de onsterfel-
lijkheid van de mens, evenmin als
het reëel is een leven na dit leven
te veronderstellen. En met de reali-
teit moeten we – gewild of onge-
wild – rekening houden. Het is een
feit dat de mens sterfelijk is, naar
alle waarschijnlijkheid dus ook Hans
Vervoort.

Nu zijn er drie perioden waar-
over – zinnig of onzinnig – gespro-
ken kan worden: de periode voor de
geboorte, het leven, en de periode na
de dood. Aangezien ik over de eerste
en de laatste periode niet voldoende
geïnformeerd ben, beperk ik mij
voorhands tot de 'pakweg 70 jaar'
van het leven. Dat dit nuttig besteed
moet worden betekent niet dat men
b.v. in zijn werk tot een zo groot
mogelijk produktie moet komen; het
betekent m.i. wel dat men zijn capa-
citeiten voor een groot deel in dienst
moet stellen van de gemeenschap
waarin men leeft. Meer dan ooit
geldt nu dat er een leefbare samen-
leving geschapen wordt. De vragen
die hiermee samenhangen zijn
uitermate belangrijk, b.v. de vraag
naar de verhouding tussen het ge-
meenschaps- en het individuele be-
lang.

Nuttig houdt niet per definitie in
dat men zijn tijd ook niet prettig zou
kunnen besteden, het sluit even-
min onprettige ervaringen uit. Die
horen nu eenmaal bij het leven. Men
moet ze accepteren. En een van die
ervaringen is de dood. Het einde van
het leven. Punt.

ANTON KALWIJ

Art Blakey en de vijftiger-jaren-jazz

In december 1947 nam drummer Art Blakey met een octet vier stukken voor het merk Blue Note op. De groep heette *Art Blakey's Jazz Messengers* en een van de musici was trompettist Kenny Dorham. De opnamen trokken indertijd nauwelijks de aandacht; niet het minst doordat de leider toen nog tamelijk onbekend was. In die periode die volgde, ontwikkelde Blakey zich tot een van de beste drummers in de moderne jazz. Musici als Miles Davis en Thelonious Monk wist hij in de eerste helft van de jaren vijftig met zijn ongeëvenaard dynamische spel (waarvan de later befaamd geworden 'Blakey-roffel' slechts één van de vele interessante aspecten vormde) vaak tot meer dan voortreffelijke prestaties te stimuleren.

Gesteund door het op die manier verkregen prestige ging Blakey het opnieuw als orkestleider proberen. Begin 1954 vormde hij samen met o.a. trompettist Clifford Brown en pianist Horace Silver het *Art Blakey Quintet*, dat (al weer voor Blue Note) een serie platen maakte, die door de jazzkenners met groot enthousiasme werden ontvangen,

Horace Silver

maar aan het grote publiek weer grotendeels voorbij gingen.

Het werkelijke succes kwam pas een jaar later. Onder de naam Horace Silver kwintet maakten Silver en Blakey met trompettist Kenny Dorham, tenorist Hank Mobley en bassist Doug Watkins een LP voor Blue Note. Het verhaal wil, dat tegen het eind van die session Silver op de proppen kwam met een thema dat hij kortgeleden geschreven had. De mensen van Blue Note hadden er in eerste instantie grote bezwaren tegen om dat nummer op te nemen – het was volgens hen een stuk gospelmuziek, dat niet thuis hoorde op hun jazzlabel – maar ten slotte streken ze de hand over het hart. Een paar maanden later was 'The Preacher' de grootste hit geworden, die Blue Note tot dan toe had uitgebracht. De groep werd omgedoopt tot 'The Jazz Messengers' en vanaf dat moment was Blakey's naam bij het grote publiek voorgoed gevestigd.

Platenproductie

In de dertien jaar die sindsdien verlopen zijn, hebben tientallen musici deel

uitgemaakt van de Messengers, en wanneer je de uitgebreide platenproductie van de groep overziet, valt het op dat er eigenlijk nauwelijks sprake is van een eigen muzikaal karakter. Blakey's spel werd na 1955 steeds minder vindingrijk, en hoewel hij met zijn grote volume en zijn geluidelijk aan tot een gimmick gedegeneerde roffel zijn combo's ogenschijnlijk altijd domineerde, was het in werkelijkheid steeds een van de sidemen die de muzikale koers bepaalde.

Na de begintijd, waarin Silver de touwtjes in handen had, volgde van '56 tot '58 een wat onduidelijke periode met musici als altist Jackie McLean, tenorist Johnny Griffin en trompettist Bill Hardman. Van die combinatie werd kortgeleden de LP 'A night in Tunisia' (RCA SF-7555; opgenomen in april '57) opnieuw uitgebracht. De plaat bevat naast het geheel volgens het standaard-recept vertolkte titelstuk een viertal nogal bleke 'originals' (van elke blazer één stukje haastwerk, plus een al even

JAZZ

oninteressant Rollins-thema). Het genre dat hier wordt beoefend, laat zich het beste omschrijven als 'vijftiger-jaren-jazz'; een sterk vereenvoudigd, aan de gemakzuchtigheid van het grote (jazz)publiek aangepast aftreksel van de bebop van Parker, Powell en Gillespie uit de jaren veertig. Het was een vorm die muzikanten zonder veel eigen persoonlijkheid (zoals op deze plaat Hardman, McLean en pianist Sam Dockery) een bruikbare kapstok gaf om hun doorsnee-ideeën aan op te hangen. Johnny Griffin, die getuige zijn platen uit '58 met Monk in die periode heel wat meer in zijn mars had, komt op deze plaat maar nauwelijks boven het middelmatige niveau van de anderen uit.

Groot succes

Het grote succes kwam voor Blakey pas terug, toen hij in september '58 met een geheel vernieuwde bezetting kwam. Onder de muzikale leiding van tenorist Benny Golson bereikten de Messengers weer de hit-parade met Golsons 'Blues March' en pianist Bobby Timmons' 'Moanin'. Behalve met deze vrij goedkope soul-successen hield de groep zich in deze periode vooral bezig met het vertolken van Golsons gevoelige, melodisch zeer aantrekkelijke composities ('I remember Clifford', 'Whisper not', 'Along came Betty' etc.).

Na een jaar verlieten Golson en Timmons de Messengers. Het vroegere trompetwonderkind Lee Morgan nam de muzikale leiding over, hetgeen na ver-

loop van tijd leidde tot een irriterende vervlakking en een groeiend gebrek aan interesse onder de musici – ondanks het frisse enthousiasme van de nieuwe tenorist Wayne Shorter. In '61 besloot Blakey dan ook zijn groep voor de zoveelste keer radicaal te reorganiseren. Er kwam deze keer een sextet uit de bus, waarvoor Wayne Shorter het merendeel van de stukken ging schrijven. Vooral dank zij trompettist Freddie Hubbard begonnen de Messengers zich bewust te worden van de muzikale vernieuwingen, die dank zij het werk van musici als Coltrane, Dolphy en Ornette Coleman sinds het midden van de jaren vijftig in de jazz waren doorgevoerd. Maar de Messengers-muziek bleef ondanks Hubbards goede wil een soort grootste gemene deler van de jazz-middelmaat; vijftiger-jaren-jazz die was opgesierd met een paar tot gimmicks gereduceerde nieuwheidjes van de jaren zestig.

Nieuwe groep

Na '64 gingen Hubbard en Shorter op hun beurt weg bij Blakey, en sindsdien is de bezetting van de Messengers zo vaak gewijzigd, dat je eigenlijk nauwelijks meer kunt spreken van *de* Jazz Messengers. Voor ieder club-engagement en voor iedere concerttournee – zo lijkt het wel – scharrelt Blakey een hele nieuwe groep bij elkaar. Lee Morgan keerde enige tijd bij hem terug, Freddie Hubbard maakte nog eens een Europese tournee met de Messengers (samen met o.a. de in Parijs gevestigde Amerikaanse saxofonist Nathan Davis) en kortgeleden dook zelfs ex-Coltrane-pianist McCoy Tyner als lid van de Jazz Messengers op.

Op de LP 'Buttercorn lady' (Mercury 220 027 LMY; opgenomen januari '66) is Blakey weer met een geheel andere bezetting te horen: trompettist Chuck Mangione, tenorist Frank Mitchell, pianist Keith Jarrett en bassist Reggie Johnson. De plaat bevat behalve twee standaard-songs en de korte uitsmijter 'The theme' drie stukken van Mangione, die geen van alle ook maar een greintje originaliteit veraden. Het zijn schoolvoorbeeld van modieus schablone-werk; handige combinaties van alle soul-clichés, 'exotische' ostinato-figuurtjes en toonreekstoeppingen, die de laatste jaren in zwang zijn. Al even modieus en onpersoonlijk zijn de soli van Mangione (heeft veel naar Miles en Art Farmer geluisterd) en Mitchell (bewonderaar van Coltrane anno '58 tot en met '63). Alleen Jarrett, die vaardig pinkelt en charmant over de snaren van de piano harkt, levert improvisaties van enig niveau, terwijl Johnson vooral in medium tempo zeer fraai begeleidt. Maar dat is bij elkaar toch niet genoeg om deze plaat te kunnen aanbevelen.

BERT VUIJSJE

Art Blakey

'GOD-IS-DOOD'

In het vorige nummer bespraken we de ontwikkeling in de protestante theologie die tenslotte bij theologen in Amerika en Duitsland is uitgelopen op de zgn. God-is-dood theologie. Om de bespreking zo concreet mogelijk te maken, gaven we aan het eind van dat artikel de hoofdlijnen aan van het boek van de Amerikaanse theoloog Thomas J. J. Altizer 'Het Evangelie van Gods dood'. We zouden daar nu enkele kritische opmerkingen bij willen plaatsen. De lezers herinneren zich waarschijnlijk de hoofdgedachte van Altizers boek: In de incarnatie (de vleeswording van God in Jezus Christus) heeft God opgehouden voort te bestaan als Gods, sindsdien is God nog slechts aanwezig in de menselijke geschiedenis en als menselijke geschiedenis. In de incarnatie voltrekt zich de zelf-negatie van God, met eenvoudiger woorden God is dood als boven- en buitenmenselijk wezen, God is mens en menselijke geschiedenis.

Nietzsche en Altizer

Hoewel Altizer zich in het voorwoord van zijn boek beroept op het werk van de protestantse theoloog Paul Tillich, en een radicalisering van diens ideeën aankondigt, is er in het verdere werk nauwelijks sprake van Tillich, Altizer beroept zich dan bij herhaling op Blake, Hegel en Nietzsche.

Het beroep op Hegel is wellicht juist omdat in Altizers werk een duidelijk dialectische tendens aanwezig is, het beroep op Blake kan ik niet beoordelen omdat ik diens werk nauwelijks ken. Het verbaast me echter dat Altizer zich zo verwant voelt aan Nietzsche. Het mag dan waar zijn dat Nietzsche in zijn boek 'Die fröhliche Wissenschaft' de uitspraak 'God is dood' heeft geïntroduceerd, hij verstonde daar m.i. heel wat anders onder dan Altizer.

Bij Nietzsche is het centrale thema: wij mensen, wij hebben God gedood! Bij Altizer echter heeft God zichzelf gedood door te incarneren in de menselijke geschiedenis. Als het niet zo dwaas klonk zou men de opvatting van Altizer dus kunnen kenschetsen als een Goddelijke zelfmoord. Het verschilpunt is duidelijk: Nietzsche laat mensen handelen, bij Altizer handelt God.

Nietzsches uitspraak 'God is dood' kan dan ook niet anders worden geïnterpreteerd dan als het verloren gaan van het menselijk geloof in God m.a.w. God heeft nooit bestaan en het besef daarvan is nu eindelijk tot de mensen doorgedrongen. Nietzsche moet m.i. begrepen worden als een der grondleggers van een humanistisch atheïsme en niet als een soort christelijk profeet, wat Altizer eigenlijk van hem maken wil. Het feit dat Nietzsche meer waardering

had voor de persoon van Jezus van Nazaret dan voor de christelijke godsdienst levert daarvoor zeker onvoldoende grond. Bij Altizer heeft God wel degelijk bestaan, maar, alweer een vreemde uitdrukking, zichzelf opgeheven. Het beroep van Altizer op Nietzsche lijkt mij dan ook onjuist, ik kan de verwantschap tussen beiden niet ontdekken.

Ongeloofwaardig

Ik kom daarmee vanzelf op mijn eigenlijke kritiek op Altizers denkbeelden, nl. dat ze me, zo mogelijk, nog ongeloofwaardiger voorkomen dan de meer traditionele christelijke opvattingen. In de traditionele christelijke opvattingen is er dus een Goddelijke Persoonlijkheid die de wereld en de mensheid heeft gewild, die het bestier van de wereld uiteindelijk in handen heeft, die zijn Zoon als Mens-God naar de aarde heeft gestuurd om ons door Zijn dood te verlossen van onze zonden en ons het komende Koninkrijk Gods te verkondigen, de God wiens kinderen wij zouden zijn en tot Wie wij, door geloof en liefde, bij onze dood wederkeren.

Het klinkt de humanist verschrikkelijk ongeloofwaardig in de oren maar we zijn er door een geschiedenis van eeuwen min of meer mee vertrouwd geraakt.

Maar nu komt Altizer met een andere voorstelling van zaken. In de eerste plaats, want dat is duidelijk als God dood is, kan in Altizers opvattingen het leven-na-de-dood geen plaats hebben. Dat is m.i. een vooruitgang! Eindelijk een vorm van christendom die de dood van de mens reëel onder ogen wil zien. Dat is ongetwijfeld een gelukkig gevolg van de opvatting van Gods dood. Het traditionele christendom is altijd een stin-de-weg geweest voor een werkelijke aanvaarding van de menselijke dood met als gevolg een cultuur waarin de mens zich op de meest onbeholpen wijze tegenover het doodsprobleem heeft opgesteld in allerlei vormen van veronachtzaming en vlucht. Een doorwerking van deze gedachte, die zeker niet alleen bij de God-is-dood theologen leeft, zal een volslagen omwenteling van het christelijk geloof teweegbrengen, want ik ben ervan overtuigd dat bij zeer velen meer dan de liefde tot God of de mens, het verlangen naar een leven-na-de dood daarvan de grondslag was.

Het loslaten van het geloof aan een hiernamaals zal voor velen betekenen het loslaten van het geloof in God. Als er immers geen hiernamaals is heeft voor velen God zijn werkelijke 'functie' verloren. Echter voor Altizer is God tenslotte niet echt dood.

Zeker, Hij is gestorven als God maar dat was een bijzondere dood nl. een pro-

ces waarin God zich zelf incarneerde tot menselijke geschiedenis. En dat klinkt toch wel bijzonder ongeloofwaardig, uiteraard het meest in de oren van hen die toch al ongelovig waren.

Conservatief

Het vreemde is dat deze revolutionaire denkbeelden voor een deel een conservatief karakter hebben. Opnieuw nl. wordt de aarde tot een soort uitverkoren middelpunt van de kosmos verklaard zoals dat ook in vroegere christelijke ideeën voorkwam. God, de Schepper van de Wereld, is geïncarneerd, gestorven, in de aardse, menselijke geschiedenis. In die geschiedenis zal hij als de realisatie van het Woord aanwezig blijven. Het is mooi, maar hoe moet dat nu met andere planeten in het heelal die eventueel ook van levensprocessen zijn voorzien? Is God daar ook gestorven of zal

Kritiek op de theologie

dat daar nog plaats hebben? Maar wat moeten we dan verstaan onder de termen Gods sterven, Gods dood?

Een andere mogelijkheid is dat het leven elders eerst van Gods aanwezigheid op de hoogte zal raken als de menselijke geschiedenis dat leven bereikt. Daarmede is dan inderdaad de aarde tot centrum van Gods heilsgeschiedenis verklaard en wordt de aarde het geestelijk middelpunt van het heelal. Het is natuurlijk mooi, uit menselijk oogpunt bekeken, maar erg waarschijnlijk lijkt het niet.

Er is nog een ander punt in Altizers denkbeelden dat conservatief aandoet nl. dat men om zijn denkbeelden enigszins geloofwaardig te maken terug moet naar de gedachte dat in de tijd dat God nog niet gestorven was het geestelijk leven, in de vorm van denkbeelden, gevoelens, wilsuitingen en bedoelingen, een buitenmenselijk vorm heeft gekend. Een soort buitenmenselijke zelfstandigheid van de ideeën dus. Nu maakt Altizer het traditionele christendom, terecht, er verwijten van dat het doordrongen is van voor-christelijke, Griekse gedachten. Maar is de gedachte van Altizer van de God vóór de incarnatie

niet ontsproten aan dezelfde voorstellingen die hij in het traditionele christendom zo verwerpelijk acht?

Jezus van Nazaret

Volgens Altizer is het Woord vlees geworden in de persoon van Jezus Christus en daarmee heeft het Woord opgehouden te bestaan in zijn specifiek Goddelijke vorm. In Jezus is het menselijke geschiedenis geworden. Het is duidelijk dat dit meteen een opheffing is van de gedachte van de Goddelijke Drie-Eenheid. Dit laatste zal voor ongelovigen geen bezwaar zijn, want dat klonk hun altijd toch al vreemd in de oren.

Maar nu verder? Want ondertussen is Jezus ook gestorven en in de gedachten-gang van Altizer is er van een opstanding geen sprake. Dat kan ook niet want God is immers ook dood. Wat er dan nog overblijft is alleen... menselijke geschiedenis! Maar dat wisten we al langs een heel wat minder gecompliceerde weg dan Altizer bewandelt.

Nu doe ik echter Altizer onrecht want zijn geloof is nu juist dat door de vleeswording van het Woord in Jezus en door het leven van Jezus op aarde, dat Woord Gods zijn realisatie op aarde is begonnen. Zijn opvattingen zijn eschatologisch d.w.z. hij ziet de aardse geschiedenis als een heilsgeschiedenis, als een ontwikkeling naar een heilseinde. De vraag voor mensen is dan natuurlijk: Waar vinden we in de menselijke geschiedenis iets terug van de realisatie van dat vlees geworden Woord. Altizer begrijpt dat het onmogelijk is om daar bij terug te gaan naar de historische Jezus. En ook de woorden van de evangeliën zijn in zekere zin historische geworden. Altizer komt dan tot de uitspraak dat Jezus teruggevonden moet worden in de feitelijke van de menselijke geschiedenis van onze eigen tijd. En dat is m.i. het einde — van wat eens godsdienst en geloof werd genoemd.

Zonder geloof in het bestaan van een God, zonder vertrouwen op een leven-na-de dood, met de dood van God en Jezus, en de eigen dood, voor ogen moet de mens zich engageren met de feitelijke van de geschiedenis van zijn eigen tijd. In een geseculariseerde wereld moet de mens bouwen aan zijn eigen heilsgeschiedenis. Altizer neemt nadrukkelijk afstand van het humanistisch atheïsme, wel spreekt hij van een christelijk atheïsme. Wat is het verschil tussen de twee? Het verschil is dat Altizer gelooft dat er eens een Goddelijke wil is geweest die zijn bedoelingen had met de mens en die om die bedoelingen waar te maken zelf in en aan die menselijke geschiedenis moest gaan deelnemen, hij handhaaft als het ware

van het traditionele christendom alleen nog de uitspraken: het komt allemaal ergens vandaan en het gaat ergens naar toe. Maar voegt hij eraan toe: dat kan alleen doordat mensen op een bepaalde wijze deelnemen aan hun eigen geschiedenis.

Magisch humanisme

Wel, als het gaat om de mens en de menselijke geschiedenis, dan zou men niet moeten aarzelen en zichzelf humanist moeten noemen. Toch blijft er wel verschil tussen mensen als Altizer en b.v. de mensen van het Humanistisch Verbond. De laatsten menen dat de krachten om tot een menselijk leven te komen dat de moeite waard is, uit die mens zelf moeten komen en daar ook, in principe, aanwezig zijn. Dat meent Altizer ook, maar hij gelooft bovendien dat die krachten gewekt worden door een in de geschiedenis neergedaalde Goddelijke kracht die zich volledig heeft vereenzelvigd met het mens zijn en die dat mens zijn naar een voltooiing zal voeren. Je zou het een soort magisch humanisme kunnen noemen, dat duidelijk onderscheiden moet worden van het zgn. evolutionaire humanisme, dat uitgaande van de krachten (natuurlijke en menselijke) die hun inwerking hebben op de evolutie van de mens, vertrouwen op een vooruitgang van de menselijke mogelijkheden.

Bij Altizer is het duidelijk meer dan dat, het is de magische werking van de Godheid die geheel tot mens-zijn is overgegaan. Daarom zal Altizer toch wel nooit een echte humanist worden, zijn ongeluk lijkt me dat hij al lang geen echte christen meer is. Toch is de ontwikkeling in denken die zich in Altizer en anderen voltrekt van groot belang voor een ontmoeting tussen christenen en humanisten. Het gevolg zal nl. ongetwijfeld zijn dat een nieuw type christenen ontstaat die een steeds groter belangstelling zullen koesteren voor het louter menselijke denken, handelen en kunnen, christenen die zich in de praktijk niet zoveel anders tegenover de levensproblemen zullen opstellen als de humanisten reeds doen en die daarom in een werkelijk samenspel met humanisten aan het menselijk leven en de menselijke samenleving kunnen werken. Dat is het proces dat we al enkele tientallen jaren, en de laatste tijd in versneld tempo, zich zien voltrekken.

We behoeven ons geen illusie te maken, er zullen allerlei reacties op deze ontwikkeling komen en vaak zal het lijken of we toch weer een andere kant uitgaan. Dat er echter ook voor de christenen geen weg terug meer is, dat is het m.i. vooral wat door de God-is-dood theologen worden bewezen.

H. LIPS

HUMANISTISCH VORMINGSCENTRUM 'HET COORNHERTHUIS'

Hoofdstraat 84 — Driebergen

In het Coornherthuis worden regelmatig bezinningsbijeenkomsten gehouden voor militairen.

Er wordt daarbij gesproken over allerlei levensvragen. Daarnaast zijn er boeiende programma's over hedendaagse kunst.

Iedere militair kan hiervoor uitzonderingsverlof krijgen.

Wie iets voelt voor deelname aan zo'n bijeenkomst vulle het onderstaande formulier in en sture het op naar het Coornherthuis.

Ondergetekende .....

..... (naam, voorletters, rang)

Registratienummer .....

Onderdeel .....

Gelegerd te .....

..... (landmacht/luchtmacht)

..... (volledig militair adres)

wenst deel te nemen aan een vormings- en Bezinningsbijeenkomst van het Humanistisch Verbond in het Coornherthuis te Driebergen in de maand

..... (maand van deelname).

..... Handtekening:

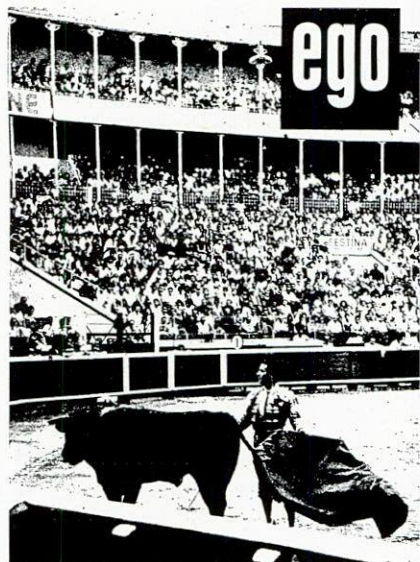
Spanje is een boek met duizend verhalen

Zomaar een stierengevecht

Op een lauwarme donderdagmiddag in oktober begeef ik mij in de richting van één van de twee arena's, die Barcelona rijk is, om te gaan kijken naar de prestaties van de beroemde Spaanse stierenvechter Manuel Benitez, beter bekend onder de naam 'El Cordobes'.

'El Cordobes', zo was mij door in Nederland werkende Spaanse arbeiders verteld, is zó geliefd bij de Spaanse signorita's, dat zij graag veel geld willen betalen, alleen maar om de donkerblonde grootheid even aan te mogen raken!

Wie nu denkt dat de arena gevuld was met deze Spaanse signorita's komt bedrogen uit. Al wandelend in de richting van de Plaza de Toros becroop mij

Ik heb me zeer geërgerd aan de voorplaat van Ego waarop een stierengevecht voorkomt. Daaruit spreekt een conservatieve mentaliteit. U bent weer zeer modern, door Phil af te beelden en te bespreken. Is het eigenlijk zoiets bijzonders? De Folies Bergères bestaat al zoveel langer. Een mooi vrouwenlichaam kan zeker artistiek genot geven en alle andere geneugten. Maar ik kom in opstand wanneer men dieren treitert en sarta en langzaam doodt voor het genot van duizenden toeschouwers. Een dier is in wezen onschuldig en hangt van de mens af als van een godheid. Wanneer die godheid vindt dat hij vlees moet eten (ik ben zelf nog geen vegetariër, al wordt de slager van mij niet rijk) laat hij dan het dier zo snel en zo pijnloos mogelijk doden. Een Spanjaard zegt: de stier moet blij zijn, dat hij met zoveel

reeds een vaag gevoel van onrust, dat ik mij niet meer ergens in Spanje bevond, maar in Engeland of Duitsland. Want overall om mij heen hoorde ik Engels en Duits spreken en wanneer ik de brede avenida afkeek, ontdekte ik meer auto's met een Engels of Duits nummerbord, dan auto's met de grote witte Spaanse nummerplaten. Gelukkig ging mijn ongerustheid snel over, want eenmaal in de directe omgeving van de Plaza de Toros aangekomen, werd er daar op straat zoveel handel gedreven, dat ik er van overtuigd was toch wel degelijk in Spanje te zijn. Posters, programma's, boekjes met spelregels van het edele stierenvechten, bloemen, frisdranken, foto's van 'El Cordobes', speelgoedstieren, etc., etc.

Nadat ik een ticket gekocht had voor een klein Spaans arbeidersweeklon (480 peseta's) passeer ik de eerste controle. Gelijk een nieuwe vloedgolf van allerlei mannetjes en vrouwtjes, die wat te verkopen hebben. In de catacomben van de arena blijkt de handel nog heviger dan op straat. Anjers, flesjes cognac en wanddoeken komen nu het toneel opdraven. Na een programma gekocht te hebben betreed ik voor het eerst van mijn leven de tribune van een arena. De grootte van het stadion valt mij enorm tegen, ik had wel iets verwacht dat kleiner zou zijn dan het Feijenoord stadion, maar de arena was zelfs nog kleiner dan de miniatuur wielbaan die Kurt Vyth vorige winter in de RAI aan liet leggen voor de zesdaagse van Amsterdam.

Langzaam maar zeker liepen de tribunes vol en een kwartier eerder dan in het programma aangekondigd staat zwaaien de poorten, die toegang geven tot de piste, open. Een verwachtingsvol geroezemoes stijgt op uit het publiek. Hier en daar klinkt zelfs een schuchter

ceremonie en rituele gebruiken mag sterven en niet gewoon geslacht wordt. Ze zijn daar, niet alleen op dit punt, nu eenmaal een beetje achter.

Ik zie ook in uw blad afbeeldingen van The War Game. Ontzettend wat mensen elkaar aandoen. Bij de slachtoffers zijn zeer veel onschuldigen. Maar we zijn nog niet zover gedaald dat we dit voor het amusement van vele andere mensen doen of vertonen. Zo'n film zou eigenlijk alle soldaten tot dienstweigeraars moeten maken. Maar het schijnt dat we nog niet zonder oorlogen kunnen, oorlogen waarin de mensen beestachtiger zijn dan de dieren. Maar laten we wrede heden waar we wel buiten kunnen dan tenminste afschaffen. Of moeten die soldaten 'gehard' worden?

W. H. TEN SELDAM

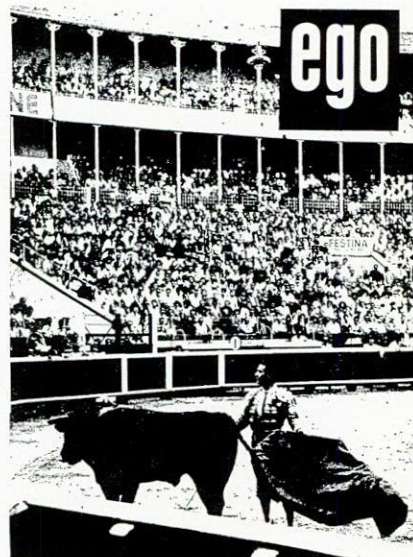

applaus. Tevergeefs echter, want niet de verwachte stierenvechters komen binnen, maar een zeer oude Ford, die de droge grond met een sprenkelinstallatie komt bevochtigen.

Spoedig nadat het Fordje vertrokken is verschijnen onder de tonen van het lustig er op los spelend orkest de grote mannen van deze middag: de stierenvechters met hun helpers.

Een luid gejuich klinkt nu op van de tribunes, maar dat zal na enige minuten stierenvechten snel veranderen, in een niet minder luid boe-geroep.

Een groot bord boven de box waarin de stieren zitten geeft aan dat de eerste stier 527 kilo zal wegen. Er klinkt een soort scheidsrechtersfluitje door de arena, de muziek begint te spelen en de eerste stier stormt de arena in onder

luide aanmoediging van het publiek. Fris en vrolijk doet de stier een aanval op het houtwerk, waarachter zich snel één van de drie helpers van de eerst optredende torero Victor Martin, verschuilt. Victor Martin is een zeer populaire figuur bij de kenners van het spel, want bij iedere stap die hij zet wordt hij door deze insiders luid uitgefloten.

De aanzienlijk uitgedunde menigte wordt echt enthousiast wanneer als tweede man 'El Cordobes' in de ring verschijnt om een stier van 496 kg te gaan bestrijden. Na enige inleidende, zeer artistieke passen, klinkt het bekende Olé geroep. En de kreet 'Musica' wordt snel gevolgd door opzweepende muziek...

Nadat Cordobes een minuut of zes, zeven met de stier heeft rondgedold, klinkt opnieuw het scheidsrechtersfluitje, de muziek speelt een ander deuntje, de hekken gaan open en daar verschijnen een paar knapen op paarden, de zgn. picadores, die bewapend zijn met lanzen. De stier wordt nu door 'El Cordobes' en zijn helpers in de richting van één van de picadores geleid. Op een gegeven moment is het dan ook onvermijdelijk dat de stier het paard van de picador aanvalt, wanneer de stier zijn horens in de goed beschermde flank van het paard zet begint de picador met zijn lans met een enorme kracht in de rug van de stier te werken, met als bedoeling zijn zenuwstelsel in de ruggewervel te raken. Een voor de stier zeer pijnlijke geschiedenis, eenmaal gebeurde het zelfs dat de lans brak en er snel een nieuwe aangevoerd moest worden. Op bloedige momenten als deze, begint het publiek zich enorm te roeren. Een luid gefluit en boe-geroep klinkt op van de tribunes, want men ziet duidelijk het bloed van de stier uit zijn rug gutsen. Dit is dan ook bepaald geen aangenaam en verheffend schouwspel. En op ogenblikken als deze beginnen dan ook meestal de eerste toeschouwers de arena te verlaten.

Na de picadores komen de bandarillas in actie. Wat de bandarillas doen behoort het einde van de stier in te luiden en wordt dan in vakkringen ook omschreven als de 'killing phase'. De bandarillas plaatsen 6 pijltjes in de rug van de stier en na nog enig 'vechten' van 'El Cordobas' himself, komt er al snel een einde aan het korte leven van de stier. Onder luid afkeurend gefluit van de tribunes wordt eerst nog even een zwaard in de rug van de stier geplaatst, waarna de helpers hem in een hoek drijven. Nu hoort de stierenvechter met één steek van een korte dolk de stier te doden, maar het gebeurt ook wel dat de beginnende stierenvechter twee of drie steken nodig heeft voordat de stier dood aan zijn voeten neervalt. Luid gejuich van de Spanjaarden vermengd met afkeurende kreten van de toeristen klinken op, het is gebeurd. De

Bij de voorplaat:

Het gevecht is bijna afgelopen; de toreador heeft — hoe kan het anders — weer gezegevierd. Onze fotograaf bezocht deze zomer de arena van Tarragona. Eveneens in Spanje maar dan in Madrid sneuvelde Ajax. Real bleek ontembaar. Zie achterpagina.

Ik ben bepaald kwaad over de foto van een stierengevecht in een van de vorige nummers van EGO. Vooral aan het bijschrift heb ik mij hevig gestoord: 'de toreador heeft alweer gezegevierd'.

Is dit humaan? Is dit een humanist waardig? Het wreedste, gemeenste, minderwaardigste 'spel' dat ik ken. Mensen die op een dergelijke manier een stier gaan doden die hun niets misdaan heeft. Alleen minachting voor iedereen die er heen gaat, er naar kijkt en deze 'sport' beoefent. Dit wilde ik u zeggen.

stierenvechter maakt zich klaar voor de volgende stier, het ring personeel ruimt de plakken bloed op, die zich hier en daar op het zand gevormd hebben, en drie paarden slepen de 'moedige stier' weg. Hij heeft zijn kans gehad en niet benut. Een faire kans was het niet, want van tevoren stond immers al vast dat de stierenvechter ging winnen en niet de stier??? Dat zijn de spelregels nu eenmaal.

Of ik weer naar een stierengevecht ga bij mijn volgende bezoek aan Spanje? Het antwoord luidt nee, het was beslist geen verheven schouwspel wat het publiek voorgeschoteld werd daar in Barcelona. Maar als je regelmatig in Spanje komt en nog nooit een stierengevecht hebt gezien dan heb je immers Spanje nog niet gezien? Daar heb ik nu voorgoed een eind aan gemaakt.

JACQUES DE RHOTER.

Naar aanleiding van uw vorige Ego moet me het volgende van het hart. De foto op de voorpagina — van een stierengevecht in de Spaanse arena — wekte bij mij de verwachting, dat elders in het blad een artikel zou verschijnen over dit soort vertoningen. Dit zou een goede gelegenheid voor u kunnen zijn eens nader in te gaan op dit facet van het leven (het sadistisch genoeg dat vele mensen scheppen in het mishandelen van dieren). Aangezien dit kennelijk niet in de bedoeling lag, had ik toch in ieder geval een andere cover-story verwacht. Phil Bloom was wel leuk, maar toch. . .

W. M. HEERE

Reinier Paping: 'Elfstedentocht rijd ik weer'

'Ik ben veel vrijer geworden. Vroeger was ik een bescheiden, nee, verlegen jongetje. Durfde ik niemand recht in de ogen te kijken. Leefde ik op m'n eentje. Ja, ging ik helemaal mijn eigen gang. Die overwinning in de Elfstedentocht heeft me in mijn maatschappelijke carrière veel goed gedaan. Een dergelijke reclame is niet te betalen. Werkelijk die overwinning is me wel twee ton waard geweest.'

18 januari 1963, nu op de kop af vijf jaar geleden. Nederland is verbonden met vele landen in Europa. Koortsachtig ratelen telexmachines, rinkelen telefoons bij alle kranten. Radio en TV staan er met hun neus bovenop. Geven directe uitzendingen vanuit Friesland. Een volslagen onbekende, een nieuweling in de historie van de Elfstedentocht arriveert als eerste op de Grote Wielen bij Leeuwarden. Op een minuut na elf uur baande hij zich een weg door alle verschrikkingen die de woeste natuur voor hem had uitgestald.

Reinier Paping, nu, thuis, bijna 37 jaar oud, leest met een glimlach om de lippen nog eens de kranteknipsels van toen. Hij zegt: 'Eigenlijk was die tocht bar en boos. Dat realiseer je je pas veel later. In de tocht zelf en kort daarop leef je in een roes. Word je geleefd. Iedereen draait om je heen. Overal moet je opdraven. Maanden daarna besef je pas wat er gebeurd is. Lees je nog eens over die ellende waarin je — overigens geheel uit eigen wil — bent ingestapt. Kort geleden nog sprak ik Jeen van de Berg, die derde werd. Begonnen we weer over die laatste Elfsteden. Nou Jeen is toch geen kleine jongen, maar hij rilt nog wanneer die ijsmassa in zijn gedachten opdoemt. Jeen rijdt hem beslist niet meer. Hij vindt zich nu te oud.'

Zei Jeen immers na afloop van die tocht: 'Het was onvoorstelbaar. Als ik had geweten dat het zo zwaar zou zijn, had ik zeer beslist niet meegedaan. Voor mij nooit meer zo'n onmenselijk karwei.'

Geweldige conditie

Reinier Paping denkt daar anders over: 'Ik weet niet wat mij die dag bezielde. Ik kon alles. Mijn conditie was geweldig. Vooraf had ik vreselijk hard getraind. Mijn broer had me aangespoord om deel te nemen. Voor de baanwedstrijden was ik afgeschreven. De jeugd ging veel sneller rijden. Bovendien is mijn bochtentechniek nooit daverend geweest. In de Ronde van Spannenburg die ongeveer twee weken voor de Elfsteden werd verreden, eindigde ik als tweede achter Jeen van de Berg. Toen ik me moest laten inschrijven voor de Elfstedentocht begon ik

REINIER PAPING

terug te krabbelen. Mijn broer zei: 'Als je hem uitrijdt krijg je duizend gulden. Nou dat was toch allicht te proberen.'

Die gruwelijke tocht van 1963 staat Paping nog als de dag van gisteren bij. Ieder moment vanaf de start tot aan de finish kan hij zich nog herinneren. 'Dat vergeet je nooit meer. De eerste uren waren rampzalig. Links en rechts, voor en achter hoorde je rauwe kreten van ridders die tegen het ijs smakten. Vloekend zochten we ons een weg. Het was in de buurt van Workum dat de beslissing viel. Ik reed aan kop van een grote groep. Het ging zo lekker. Dat tempo was me veel te langzaam. De afstand tussen mij en de anderen werd steeds groter. Toen zag Jeen van de Berg het gevaar en sprong hij naar me toe. Appie Weys, Jan Uitham, Ad Verhoeven en Jan van der Hoorn gingen met hem mee. Toen ze bij me waren riep ik: 'Jongens nou hebben we een mooi ploegje. We zijn met z'n zessen. Nu er vandoor.' Drommels wat is er toen gejaagd. We namen om beurten de kop. Niemand sprak. Voor Jan van der Hoorn en Appie Weys ging het te hard. Ze vielen af. Met z'n drieën bleven we over.

Voor de familie

'In Bolsward wilde ik als eerste binnenkomen. Daar woont familie van me. Is toch altijd leuk als een familielid aan kop zit in de Elfsteden. Gauw mijn stempeltje gehaald en toen door. Toen ik omkeek waren die anderen nog niet te zien. Ze zaten in het controlehokje even uit te blazen. Eerst wilde ik wachten. Gelukkig heb ik dat niet gedaan. Ik dacht toch wel dat ze me in zouden halen. Ik heb Jan en Jeen niet meer gezien. Vanaf de kant riep men dat mijn voorsprong steeds groter werd. In Harlingen nam ik de tijd om een kopje koffie te drinken. Daar had ik twee minuten voorsprong. In Franeker tien. Van Franeker naar Dokkum was vrese-Bij de Vrouwbuurtermolen ben ik van het ijs gegaan. Twee minuten heb ik met de benen omhoog gelegen. Toen ik Dokkum voorbij was, vloog ik. De wind stond pal in de rug. Op dat laatste gedeelte heb ik nog tien minuten gewonnen. Pas bij de finish realiseerde ik me dat ik gewonnen had.'

Voor Reinier Paping is de laatste jaren veel veranderd. Zijn trainingsprogramma dat hij strikt afwerkte is in het gedrang gekomen. Zijn sportwinkel in Zwolle eist teveel tijd op.

Zegt hij: 'Als het geen jaren duurt, ga ik toch weer. Rik van Steenbergen reed ook tot na z'n veertigste in de Zesdaagse. Kees Verkerk heeft eens gezegd: Wereldkampioen worden is niet moeilijk, maar om het te blijven is veel zwaarder. Kijk zoiets wil ik nou ook met de Elfstedentocht proberen.'

WIM JESSE

Reinier Paping tijdens zijn barre tocht in 1963.

JUNI 1967 *Sinai slagveld*
